

Ideologia, política i llenguatge de classes en el primer sindicalisme, 1840-1870

Genís Barnosell i Jordà

Els homes que discutiren en el Congrés Obrer de Barcelona de 1870 sobre l'apoliticisme o la participació política, l'acció sindical i el cooperativisme havien tingut una experiència anterior, i posaven els anys quaranta com a període inicial del sindicalisme a Catalunya.¹ Sembla clar, per tant, que, per entendre el sindicalisme dels anys seixanta i setanta, cal tenir en compte, a més de les aportacions de la Internacional i les experiències d'aquests anys, el bagatge elaborat a partir de 1840. En els fulls següents voldria plantejar dues qüestions: *a)* la ideologia elaborada pel sindicalisme entre 1840 i 1856, i *b)* alguns aspectes de les relacions entre sindicalisme i política i, especialment, l'elaboració d'un llenguatge de classes.

Els primers sindicats: 1840-1843

Els anys 1840-1843 són els primers respecte als quals podem parlar d'un sindicalisme ben organitzat i amb una producció ideològica documentable.² La figura 1 vol mostrar, d'una manera simplificada, els elements que a hores d'ara podem documentar dins el procés de creació d'ideologia per part d'aquests sindicats. El canvi econòmic i polític dels anys anteriors a 1840 no consistí en processos neutrals ni naturals, sinó que es va donar en uns contextos determinats de relacions socials i d'estructures de poder polític que permetien o bé limitaven la participació popular. Per a aquests sectors, això va representar una pressió sobre els salaris nominals (com en el cas dels teixidors, fusters, tintorers, cistellers i espartenyers) i un augment de la disciplina laboral lligada a l'avenç de la fàbrica (com en els teixidors), o bé un seguit de processos de desqualificació de l'ofici (com en els fusters). Aquestes experiències van tenir lloc en el marc d'unes cultures del treball preexistents –que cal-

1. J. TERMES, *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1881)*, Barcelona, Ariel, 1972.

2. Si no s'indica una altra cosa, la font és G. BARNOSELL, *Orígens del sindicalisme català*, Vic, Eumo, 1999.

dria estudiar– i van provocar, abans de 1840, diverses respostes. Els àmbits en què es donaven les experiències i respostes que coneixem actualment, almenys en part, són: el lloc de treball, el sindicalisme clandestí, el ludisme, les relacions amb patrons i autoritats (per exemple, en els jurats dels anys trenta en el teixit), els gremis (especialment, de fadrins), les societats de socors mutus (que aportaren experiència) i, també, la política (és aleshores que arrenca la identificació del futur sindicalisme amb els sectors del ‘progrés’). Aquestes experiències i respostes condicionaren, alhora, els processos respectius de canvi econòmic i polític.³

Fou arran d’aquesta dinàmica que sorgiren les cultures del treball sobre la base de l’ofici, que són documentables a la dècada dels trenta i el començament dels quaranta i que signifiquen una evolució o una transformació, doncs, de les cultures del treball preexistents. És en el marc d’aquestes *noves* cultures d’ofici que els treballadors entenien tot el procés de canvi econòmic i polític, el qual, d’una manera creixent, donà raons per superar l’estricta solidaritat d’ofici i avançar cap a una solidaritat entre totes les *classes treballadores*. Cadascuna d’aquestes cultures d’ofici podria abraçar un ventall de pràctiques i valors, formalitzats o no, comuns a altres oficis o específics, i una sèrie de *lleis* establertes al lloc de treball que defensarien aquests valors i aquestes pràctiques. Tot aquest procés es donà, de manera creixent, en el marc i amb el vocabulari de les noves ideologies difoses amb la industrialització i la revolució liberal (bàsicament, el liberalisme, tant en el seu vessant econòmic com en el polític, encara que amb maneres d’entendre’l força diferent), i, molt probablement, amb un cert coneixement del que estava passant a altres zones europees.

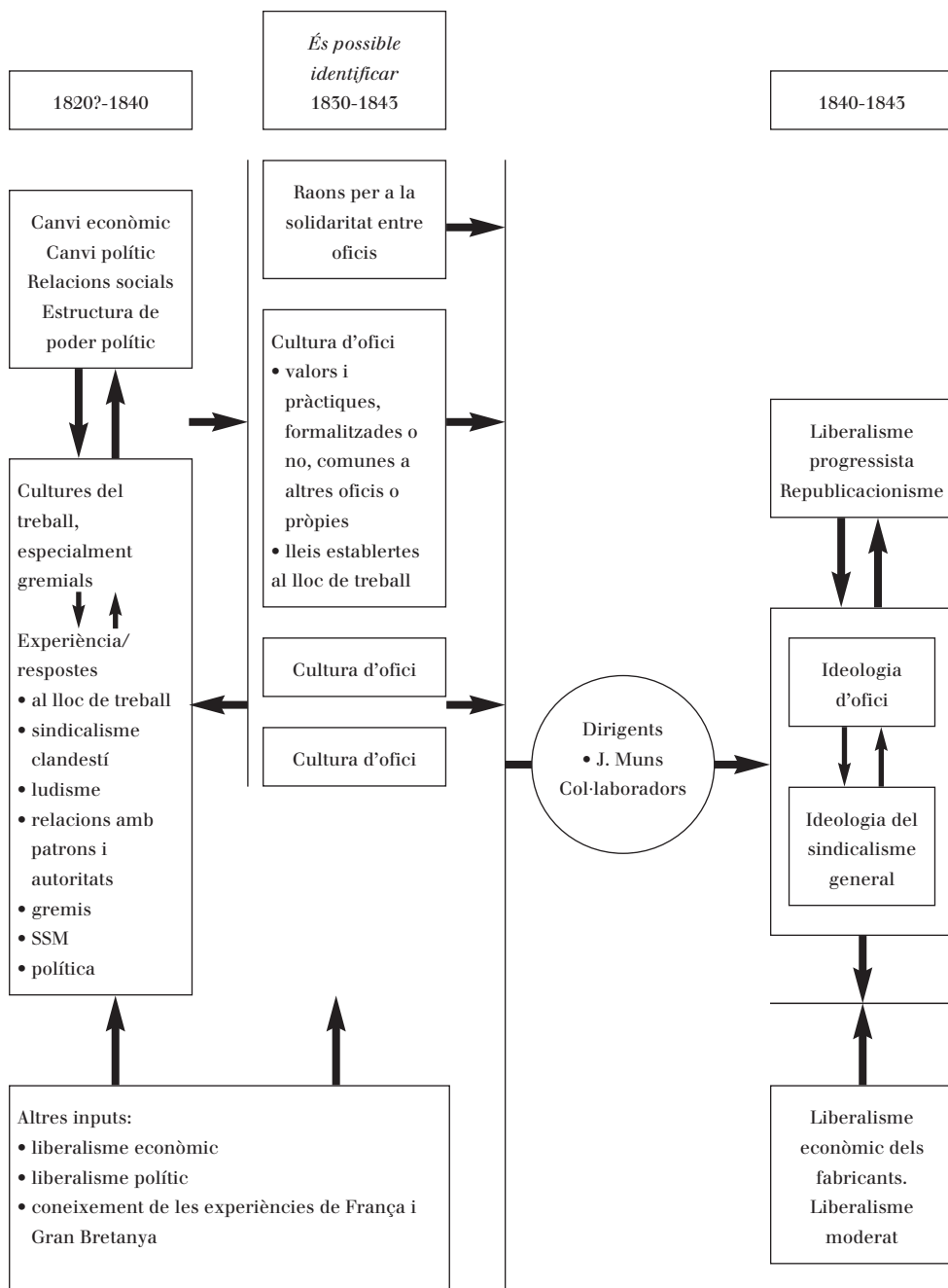
Els anys 1840-1843, els sindicats elaboraren una ideologia coherent per tal de justificar les seves accions i enfrontar-se als seus adversaris que partia, doncs, d’elements del liberalisme o de les experiències francesa o anglesa,⁴ però que no s’elaborà sinó a partir de les diverses cultures d’ofici existents, en confrontació amb el liberalisme econòmic dels fabricants i amb el liberalisme moderat, i des d’una relació estreta amb el liberalisme progressista i el democratisme. En darrer terme, els documents mitjançant els quals ens ha arribat aquesta ideologia els escrigueren persones concretes –els dirigents de les associacions o col·laboradors– que desconeixem, com també en desconeixem la contribució exacta a la seva elaboració. Em sembla, però, que cal posar l’èmfasi en el fet que tot plegat fou un procés en gran part col·lectiu i no pas merament individual o d’uns quants. Em sembla, igualment, que és més important el resultat ideològic final (que s’ha de valorar segons les ideologies expressades pels altres actors en joc i no pas d’acord amb ideologies passades o futures que, en aquell moment, ningú no expressava a Barcelona) que no pas la procedència exacta d’un o un altre dels *inputs* compromesos en la seva elaboració.

Podem diferenciar, en els resultats ideològics finals, d’una banda, ideologies corresponents a oficis concrets, i, de l’altra, una ideologia que correspon al sindi-

3. En són exemples les relatives limitacions al procés de mecanització a causa de l’hostilitat dels treballadors o el paper del poble en la revolució liberal, analitzat per Anna M. GARCIA, *La revolució liberal a Espanya i les classes populars*, Vic, Eumo, 1989.

4. Per exemple, moltes de les reivindicacions dels sindicats catalans els anys 1840-1856 es covaven a França almenys des dels anys trenta: W. H. SEWELL, *Trabajo y revolución en Francia*, Madrid, Taurus, 1992.

Figura 1. *Creació d'ideologia al sindicalisme català, 1820?-1843*

calisme general. Aquesta realitat es correspon perfectament amb l'evolució organitzativa del sindicalisme d'aleshores: l'existència, per un cantó, d'una potent organització basada en l'ofici, i, per l'altre, els primers assaigs de sindicalisme general. Pel que fa a les cultures d'ofici, la més ben documentada és la dels teixidors. Els elements que en coneixem es podrien resumir, ara com ara, de la manera següent:⁵

1) La voluntat d'associar-se per negociar remuneracions i condicions de treball, tant a través de la via legal (comissions mixtes de fabricants i operaris que haurien d'elaborar tarifes), com a través de la vaga. Aquesta voluntat d'associar-se es concretava també en la creació de tallers comunitaris o cooperatives de producció.

2) Un model propi de quines havien de ser les condicions de treball:

a) Ritme de treball irregular, que incloïa el 'Sant Dilluns', o poder discutir, llegir i fer reunions al lloc de treball.

b) Manera de repartir el treball, relativament igualitària, a l'interior de la fàbrica a fi d'aconseguir un nivell mínim d'ingressos per a cada teixidor, cosa que limitava la capacitat de pressió del fabricant; alhora es considerava l'antiguitat com a criteri per regular, també, la distribució del treball i l'ús dels telers.

c) L'observació dels tirs *tradicionals* de les peces i una discussió minuciosa del preu de cadascuna, d'acord amb les característiques tècniques; fins es podia arribar a la negació a fer-ne si les condicions no es consideraven adequades.

d) Unes relacions amigables entre teixidors i majordoms o fabricants, allunyades de la capacitat de decisió unilateral que volien fixar els fabricants.

3) Un nivell de remuneració *just*.

4) El manteniment de l'ofici com a manual i masculí, enteses aquestes condicions com a necessàries per mantenir les altres.

Les lleis o el *control dels obrers* practicats als llocs de treball són difícils de documentar. N'és un exemple que en un taller on tots els treballadors estiguessin associats, un que no n'estigués difícilment podria trobar no només qui s'hi relacionés, sinó també algú que l'ajudés en tasques com ara plegar la peça.

Als oficis artesanals, les cultures d'ofici es devien relacionar estretament amb les tradicions gremials respectives, de manera que els oficials es convertien en els hereus directes del gremialisme. En el cas dels fusters, al costat de la defensa de l'associacionisme (que es pot comprovar mitjançant la creació d'un sindicat documentable ja l'any 1841), els projectes d'ordenances del gremi de fadrins de 1790 i les disputes mantingudes amb el gremi de mestres ens descobreixen que els oficials defensaven l'aprenentatge regulat per accedir a l'oficialia i el control del nombre d'aprenents, i que consideraven l'oficialia reglamentada com una condició necessària per treballar a Barcelona. Amb això, pretenien excloure-hi el treball no qualificat i alhora prevenir una competència excessiva a l'interior de l'ofici honrós, tot plegat per reforçar, així, el poder negociador dels oficials. Igualment, els tintorers defensaven l'aprenentatge per accedir a l'oficialia, volien limi-

5. A nivell teòric, la diferenciació entre la cultura d'ofici i la ideologia d'ofici és clara. A nivell pràctic, no ho és tant, ja que només podem documentar alguns dels valors i les pràctiques que formen la cultura a partir dels documents que considerem plenament ideològics. Considerem els exemples que segueixen com a representants de les diverses cultures d'ofici existents, alguns elements de les quals es van expressar en termes ideològics al final dels anys trenta i sobretot al període 1840-1845.

tar el nombre d'aprenents per mestre (com establia l'antic gremi de mestres tintorers), consideraven que només els oficials podien dur a terme les tasques especialitzades de l'ofici, i organitzaren un sindicat per defensar els seus interessos.⁶ Per a tots ells, per tant, resultava bàsic defensar la qualitat del producte final i la capacitat tècnica mateixa, la qual s'havia de remunerar justament.

Pel que fa a la ideologia del sindicalisme general, encara que es basava sobre manera en la preeminència de les associacions de teixidors, superava clarament el particularisme de cada ofici. Els elements fonamentals d'aquest discurs eren els següents:

1) La centralitat d'un concepte propi d'harmonia entre fabricants i mestres d'una banda i operaris de l'altra, que, si bé acceptava la propietat i la llibertat d'empresa, incloïa altres elements ben allunyats del que els empresaris entenien amb la mateixa paraula.

2) Una major equitat en el repartiment dels guanys de la indústria, fonamentat en la consideració del treball com a capital que s'ha de remunerar amb justícia.

3) La reivindicació de la pròpia dignitat personal o humana.

4) Les associacions com a element necessari per defensar els seus interessos (a través de la negociació a les comissions mixtes o bé de la vaga, amb l'objectiu d'elaborar tarifes), des de la consideració que la llibertat política i el progrés de la indústria eren, per tant, condicions necessàries però no suficients per al seu benestar. Almenys en el cas de l'associació de teixidors de Barcelona, la seva pràctica els allunyava del ludisme.

5) La defensa del proteccionisme.

El període 1854-1856

Els anys cinquanta són identificables alguns dels *inputs* de la ideologia del sindicalisme general, com ara la col·laboració amb els demòcrates,⁷ les referències als economistes clàssics,⁸ i, probablement, el coneixement del que passava a França o Anglaterra.⁹ Amb tot, l'element fonamental és pel que sembla la tradició sindical mateixa, ja que les característiques de la ideologia del sindicalisme general de 1854-1856 són molt semblants a les de la ideologia del sindicalisme dels anys quaranta. Aquestes característiques serien:¹⁰

6. Vegeu exemples de reivindicacions semblants a altres oficis a BARNOSELL, *Orígens...*

7. Com demostra clarament la participació de Pi i Margall (autor d'«Impugnación al proyecto de ley [...] sobre el ejercicio, policía, sociedades, jurisdicción e inspección de la industria manufacturera», i d'articles sobre el crèdit, la usura i les associacions a *El Eco de la Clase Obrera*) o de l'advocat, assessor dels obrers, Joan Nogués (J. BENET i C. MARTÍ, *Barcelona a mitjan segle XIX. El moviment obrer durant el Bienni Progressista, 1854-1856*, Barcelona, Curial, 1976, vol. I, pàg. 171 i 627; vol. II, pàg. 183-184).

8. Com feia l'article «Armonía entre el capital y el trabajo» (signat per "S", segurament Ramon Simó) a *El Eco de la Clase Obrera*, núm. 1, que citava «el célebre Smith», però que arribava a conclusions prou diferents.

9. W. H. SEWELL, *Trabajo...*

10. Utilitzo com a fonts els textos següents: Textos elaborats pels sindicats i signats per associacions de diversos oficis, que mostren com aquest llenguatge anava més enllà de les reivindicacions de cada ofici en concret: declaració obrera de 8-VIII-1854 signat pels representants de 19 «classes d'oficis»; text dels directors d'associacions de 15-III-1855; textos adreçats al

1) En primer lloc, continuava sent central el concepte d'*harmonia*. Igual que els anys quaranta, si, d'una banda, s'acceptava el capitalisme (la propietat privada, la iniciativa individual i la llibertat d'empresa), de l'altra aquest concepte incloïa la necessitat de reconèixer les reivindicacions dels treballadors i alhora es condemnava explícitament l'entera *llibertat econòmica*, segons la qual els treballadors eren lliures d'acceptar o rebutjar les condicions que exigien els fabricants (hi al·legaven amb claredat que, si les rebutjaven, no treballarien i morien de gana).

2) Semblantment als anys quaranta, es considerava el treball com una propietat que s'havia de remunerar amb justícia. Negaven l'abaratiment dels salaris com a base de la competitivitat o com a solució a les crisis: "*el empresario participará de los quebrantos a que nos condenen los sucesos y la fatalidad de las leyes económicas. No se apelará a la baja de los salarios sino despues de haber apurado cuantos medios existan para abaratar los productos y vencer en las luchas industriales*".

3) Com els anys quaranta, s'exigia el respecte a la seva pròpia dignitat humana, s'exigia el respecte mutu entre patrons i treballadors, i es refusaven els "*groseros insultos*" que "*hemos de devorarlos en silencio*".

4) Com els anys quaranta, es demanava llibertat total per formar sindicats i altres associacions a fi de defensar els seus interessos, i es refusava el ludisme i la violència.¹¹ Es defensaven les comissions mixtes entre patrons i treballadors, les quals haurien d'elaborar tarifes de preus (enteses com a *contractes col·lectius*, en contraposició als *contractes individuals* del liberalisme, que refusaven) que, al seu torn, haurien de ser avalades per les autoritats. Es refusaven els jurats de prohoms i comissions amb vot de les autoritats, i alhora es reclamava el dret de vaga. Es negava que haguessin de ser les víctimes del 'progrés' de la indústria i s'anava més enllà de les llibertats polítiques per demanar una àmplia intervenció de les autoritats en els afers laborals, fet que constituïa una novetat per comparació amb els anys quaranta.

5) Efectivament, si els anys quaranta es reclamava de les autoritats la llibertat d'associació i la defensa de les comissions mixtes i dels seus resultats, enteses com a marc estable de relacions entre patrons i treballadors, els anys cinquanta,

governador civil de Barcelona i a Espartero d'11-V-1855; declaració de la vaga general de 2-VII-1855 i text "*a la clase obrera de Cataluña*" de 5-VII-1855. Tots aquests textos es poden veure a BENET i MARTÍ, *Barcelona...*, vol. I, pàg. 451-453, 584-587, 634-635 i 662-667, i vol. II, pàg. 8-9 i 50-51. Les idees expressades en aquests textos, d'extensió més aviat breu, es troben desenvolupades a altres textos, com ara a: S., «Armonía entre el capital y el trabajo», *El Eco de la Clase Obrera*, núm. 1, 2, 3, 4; «Exposición de la clase jornalera a las Cortes» (redactat, potser, per Pi i Margall); PI i MARGALL, «Impugnación al proyecto de ley...»; J. MOLAR i J. ALSINA, *Observaciones acerca del proyecto de ley sobre la industria manufacturera, dirigidas por los representantes de la clase obrera de Cataluña a la comisión de las Cortes constituyentes que entienden en dicho proyecto*, Madrid, 1855; discursos de Molar i Alsina a Madrid i aclariments a la premsa d'aquests. Fora del primer, tots aquests textos es troben a BENET i MARTÍ, *Barcelona...*, vol. I, pàg. 243-245, 633-643, 613-632, i vol. II, pàg. 275-293.

11. Especialment cooperatives de consum, per a l'ensenyament professional i el "*desarrollo de nuestra inteligencia*". Sembla que Molar i Alsina (textos citats), apel·lant a l'experiència del sindicalisme català, desconfiaven de les cooperatives de producció. Presentaven, en canvi, com un ideal la 'fusió' de treball i capital en 'associacions de productors', segons idees que s'havien difós a França des dels anys trenta.

a més a més, se'ls reclamava un conjunt de reformes per millorar les condicions de vida i de treball (a banda de reclamacions estrictament polítiques que examinarem més endavant): màxim de 10 hores de treball per llei, inspecció de les autoritats dels llocs de treball per garantir la salubritat, escoles gratuïtes industrials per als obrers i *guarderies* per als infants, i la prohibició que els nens treballassin abans de fer 10 anys.

6) La defensa del proteccionisme.¹²

Exposat d'una manera o una altra, tant el 1840-1843 com el 1854-1856 es considerava el treball com a font de tota riquesa. Però, en lloc de reconèixer-se aquest fet i recompensar-ho en justícia, els treballadors estaven sotmesos pels mestres i fabricants, que els explotaven i els imposaven les seves condicions, rebaixant-los el sou i humiliant-los. Només si es permetia la lliure associació es podia posar fi a aquesta explotació. D'una manera embrionària, per tant, es formulava una teoria de les classes (treballadors contra fabricants i mestres) i de l'explotació que reunia tant elements econòmics i socials com polítics. La 'solució' era política en la mesura que des del govern calia establir un marc estable de relacions entre els 'agents socials'. Aquesta solució 'política' estava lluny, però, de les primeres propostes progressistes de 1840 (o republicanes de 1841 o 1842), que obviaven del tot les contradiccions socials.

La formació d'un llenguatge de classes

Va ser a partir de la imposició de la seva presència, de la pràctica de la vaga i de la negociació, i de la ideologia que acabem de veure, que els sindicats van participar en la política del seu temps. Voldria repassar dues qüestions: d'una banda, considerar alguns aspectes generals d'aquesta participació en la política i la derivació de la política barcelonina cap a un llenguatge de classes els anys 1840-1843, com a efecte d'aquesta participació sindical; i de l'altra, fer una aproximació quantitativa a l'elaboració pels sindicats d'un llenguatge de classes a la Catalunya de la primera meitat del segle XIX.

Els anys quaranta, la ideologia dels sindicats incloïa la consciència que la seva existència pública només era possible amb la llibertat política, i que sols els progressistes o exaltats (i també els republicans) estaven disposats a garantir-la. L'acceptació o no de les associacions com a veritables sindicats esdevingué una línia divisòria política fonamental: refusades pels moderats i acceptades pels progressistes i pels demòcrates. Per als progressistes, els sindicats havien de ser l'eina necessària per tal que els jornalers escapessin a l'explotació dels "*amos y jefes de industria*"; i fou aquest grup el que va mantenir unes relacions més importants i més estables amb les associacions, especialment amb la de teixidors. Aquestes relacions no poden ser qualificades de simple subordinació per part de les associacions: per mantenir l'aliança amb aquestes, els progressistes sabien que s'havien de demostrar 'útils', i això ho feren lluitant, a cada prohibició, per mantenir la tolerància de les autoritats superiors; radicalitzant la seva ideologia i la seva retòrica per acceptar les reivindicacions de les associacions i evitar de

12. Per a la participació dels sindicats en les campanyes proteccionistes, BENET i MARTÍ, *Barcelona...*, vol. I, pàg. 587-605, i vol. II, pàg. 304-321.

ser superats per l'«esquerra»; i, el 1842, fent el préstec de 7.000 duros. A partir de mitjan 1842 (després d'un breu acostament al republicanisme), les associacions no discutiren més l'hegemonia del progressisme i, probablement, col·laboraren a mantenir-la en les eleccions municipals. Aquesta aliança potser es trencà momentàniament després del bombardeig de Barcelona per Espartero; tanmateix fou recomposta de nou.

L'aliança amb el progressisme de 1842 i, sobretot, de 1843, però, es feia amb un progressisme significativament diferent del de 1840. La influència de la seva base popular segurament havia augmentat i la seva ideologia s'havia radicalitzat. Si és molt evident que arran d'aquesta aliança les associacions entraven en una dinàmica de col·laboració interclassista, també ho és que foren un dels elements fonamentals que arrossegaren la política barcelonina cap a un llenguatge de classes que acabà per espantar els elements més moderats del progressisme. El 1843, el llenguatge de classes que afirmava l'existència d'interessos contraposats entre els treballadors i els fabricants i mestres (i que feia dependre la dinàmica política d'aquesta contraposició) gairebé eclipsava del tot la retòrica populista de 1840, tant en el progressisme com en el republicanisme.

Els anys 1854-1856, al costat de l'afirmació que cada obrer pensava políticament com volia, hi havia, com els anys quaranta, la consciència clara que només sota un 'govern liberal' la classe obrera podia "*hacer valer sus derechos*" tot associant-se. On més clares queden les reivindicacions polítiques dels sindicats (o, almenys, d'alguns sindicalistes) és en alguns textos dels filadors, en els quals s'afirmava que política i organització del treball havien d'anar unides i reclamaven el "*voto universal*", ja que havia quedat clar en el temps dels moderats que, sense el sufragi universal, els diputats escollits no defensaven els drets dels treballadors. És clar, també, que en aquests anys hi havia contactes entre les associacions i els polítics demòcrates, els quals defensaven el sufragi universal, el dret d'associació i el dret a l'existència (la societat hauria de fixar el "*mínimum del salario*" a més de garantir el treball i un jornal just per a tots, "*principalmente con todos los bienes de propiedad nacional y subsidiariamente con el producto de la propiedad y el trabajo particulares*"). En canvi, cal aclarir molt més el ventall de posicions que hi devia haver dins del progressisme.

Mancats d'una anàlisi dels discursos dels diferents actors polítics durant els anys cinquanta, una aproximació quantitativa al vocabulari usat pels sindicats per identificar-ne els membres dóna pistes sobre l'elaboració d'un llenguatge de classes en el període 1840-70.¹³ El vocabulari i la categoria segons la qual se l'ha classificat és el següent (Taula 1):¹⁴

13. Prenc com a referència documentació elaborada pels sindicats o per persones o mitjans propers a ells. Pel que fa als documents estrictament sindicals, prenc en consideració els documents signats per diversos sindicats, i que es referien, per tant, al conjunt dels associats i no als d'un ofici concret. La documentació tractada és la següent: Per als anys 1840-1843, tots els documents disponibles sorgits dels assaigs de sindicalisme general: *Banquete de trabajadores*, 1-I-1841; *Manifiesto que hace la junta central directiva de las asociaciones de socorros mutuos al público*, 18-I-1841; *Las clases trabajadoras asociadas a los diputados a Cortes...*, 28-II-1841; *Sermo. Sr. Los infrascritos...*, 16-VI-1841 (aquests documents es poden veure a OLLÉ, pàg. 204-223 i 229-233). Per als anys 1854-1856, els documents citats a la nota 10 i, a més: Ramón SIMÓ BADIA, *Memoria sobre el desacuerdo entre dueños de taller y jornaleros...*, Madrid, 1855 (mostra segons transcripcions de BENET i MARTÍ, *Barcelona...*, vol. I, pàg. 133-

Vocabulari	Categoria
<i>poble</i>	Ciutadania i dignitat personal
ciutadania, liberalisme ¹⁵	Ciutadania i dignitat personal
dignitat personal ¹⁶	Ciutadania i dignitat personal
<i>pobres i necessitats</i>	Pobresa
<i>classe pobra, classe de necessitats</i>	Pobresa
<i>clases menesterosas</i>	Pobresa
<i>clase menesterosa</i>	Pobresa
<i>proletaris</i>	Pobresa
<i>classe proletària</i>	Pobresa
pobresa (altres) ¹⁷	Pobresa
pobresa (altres, incloent-hi el mot <i>classes</i>) ¹⁸	Pobresa
<i>treballadors</i>	Treball
<i>classe treballadora</i>	Treball
<i>classes treballadores</i>	Treball
<i>obrers</i>	Treball
<i>classe obrera</i>	Treball
<i>classes obreres</i>	Treball
<i>operaris</i>	Treball
treball qualificat ¹⁹	Treball
<i>jornalers</i>	Treball
<i>classe jornalera</i>	Treball
treball (altres) ²⁰	Treball

134, 136-137, 154, 170 i 714-725) i el seu discurs pronunciat a Madrid (BENET i MARTÍ, *Barcelona...*, vol. II, pàg. 293-294); PI i MARGALL, «Influencia de las asociaciones», «Del crédito» i «De la Usura», publicats als números 5, 7, 8, 9, 11, 17 i 22 d'*El Eco de la Clase Obrera*; MGM, «De la asociación», publicat als números 14, 19, 21, 22, 24 i 26 d'*El Eco...* (falta el núm. 25 a la col·lecció que he consultat); GM, «De las desigualdades» i «Pasado, presente y porvenir del trabajo», *El Eco...*, núm. 4, 7, 10, 11 i 12. Per als anys 1868-1870: fragments dels testimonis dels delegats al Congrés de Barcelona, sobre l'estat de les seccions obreres de Catalunya, 1870; *Memòria de les societats de teixidors a mà i de vels al cap del govern*, 1869; *Prospecte de La Federación*, 1869; informes als III i IV Congrés de l'AIT, 1868 i 1869; *Dictàmens del congrés de Barcelona sobre la resistència, l'organització social dels treballadors i la política*, 1870. Tots segons TERMES, *Anarquismo...*, pàg. 304-322, 324-327, 399-402 i 411-420.

14. En cursiva, vocabulari literal; en rodona, agrupacions de vocabulari segons explicació en nota. S'ha tingut en compte: J. COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial, 1986 i seg.; J. COROMINES, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos, 1980-1991; Rufino José CUERVO, *Diccionario de construcción y régimen de la lengua castellana*, Santafe de Bogotá, Instituto Caro y Cuervo, 1953-1994; Sebastián de COVARRUBIAS, *Tesoro de la lengua castellana o española*, Barcelona, Altafulla, 1993 [1611].

15. Inclou expressions com ara *conciutadans*, *persones liberals*.

16. Inclou expressions com ara *homes*, *homes honrats*.

17. Inclou expressions com ara *fills desheretats de la fortuna*, *desgraciats*, *criatures degradades*, *desheretats*.

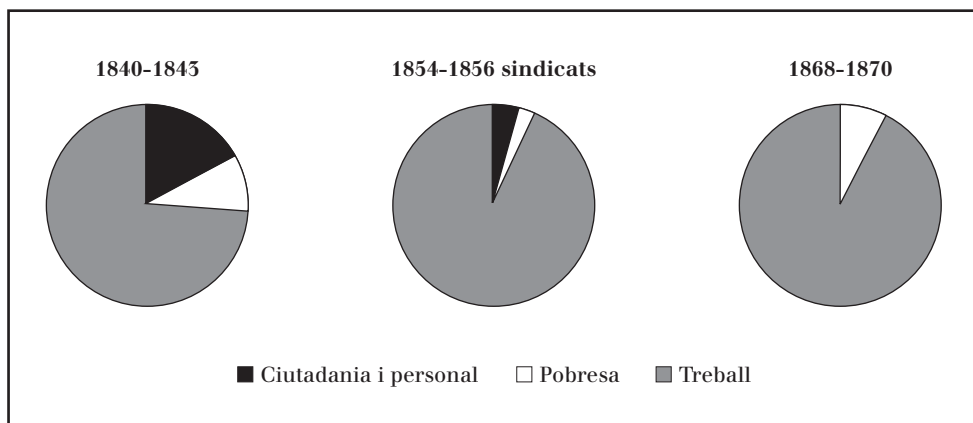
18. Inclou expressions com ara *les classes més ignorants*.

19. Inclou expressions com ara *artistes*, *artistes jornalers*, *oficials*, *arts i oficis*.

20. Inclou expressions com ara *fills del treball*.

Un primer element molt clar que es dóna al llarg de tot el període rau en el predomini de l'autoidentificació a partir del vocabulari relacionat amb el treball, com va ser habitual arreu d'Europa. Aquest predomini, que ja era molt ampli el 1840-1843, esdevé gairebé total a partir de mitjan segle XIX, mentre que es redueixen cada vegada més les identifications a partir de la ciutadania (o vocabulari de la revolució liberal) o la dignitat personal.

Figura 2. *Elements dominants en el vocabulari del sindicalisme general, 1840-1870*

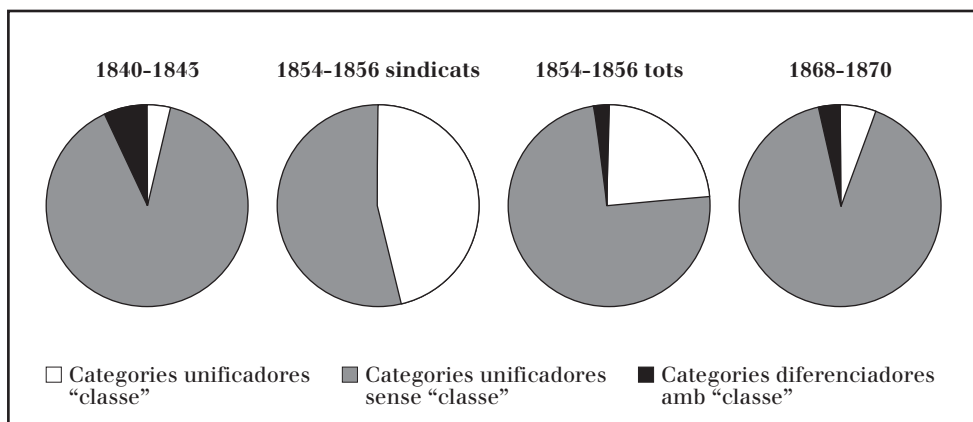
En segon lloc, trobem el predomini d'aquell vocabulari que, d'una manera o una altra, tendia a identificar tots els treballadors per damunt de la divisió tradicional en oficis, com es veu a la Figura 3.²¹ Els anys quaranta ja eren àmpliament predominants les categories unificadores. El que s'esdevingué entre 1840 i 1856 (especialment en els àmbits estrictament sindicals, més que en altres àmbits propers)²² fou l'ampli avenç de les categories unificadores que utilitzaven el mot *classe* (i sobretot, com veurem, l'ús de l'expressió *classe obrera*). Aquest ús tan ampli no sembla que restés ja consolidat. Una petita mostra per als anys 1868-1870 mostra com es retornà a l'ús de categories que no usaven el mot *classe*. Cal-

21. Per *categories unificadores amb classe* entenc aquelles que superen les diferències d'ofici usant el mot *classe* (com, per exemple, *classe obrera*); per *categories unificadores sense classe* entenc aquelles que superen les diferències d'ofici sense usar el mot *classe* (com ara *treballadors* o *obrers*); per *categories diferenciadores amb classe* entenc aquelles que mantenen la divisió tradicional en oficis usant el mot *classe* (com ara *classes treballadores*). No hi ha *categories diferenciadores sense classe*.

22. Com els textos de Pi i Margall, els publicats a *El Eco de la clase obrera* o, fins i tot, en els documents elaborats pels comissionats dels sindicats com ara Molar o Alsina. El gràfic «1854-1856 tots» inclou tant els documents sorgits directament dels sindicats com dels àmbits propers. En canvi, «1854-1856 sindicats» només inclou els pròpiament sindicals (documents del 1r punt de la nota 10). El vocabulari de Pi i Margall i de Molar i Alsina (que aporten 258 de les 402 observacions no estrictament sindicals) és molt semblant i es troba molt ben representat en els resultats generals. El vocabulari de Simó Badia, de GM i de MGM, en canvi, és prou més diferent, però no puc ocupar-me'n aquí.

dria analitzar amb cura tant els anys del Sexenni com els de la Restauració per veure si els anys cinquanta són només una excepció o bé si ho són els del final dels seixanta.

Figura 3. *Categories unificadores i categories diferenciadores al vocabulari del sindicalisme general, 1840-1856*

Podem observar, finalment, l'ús del vocabulari concret. Els anys quaranta, el vocabulari era molt plural: al costat d'un ús molt ampli de *treballadors*, s'usava també el mot *operaris*, l'expressió *classes treballadores*, el mot *poble* i no era gens infreqüent l'ús de *pobres* o *necessitats*. El 1854-1856, el nombre de paraules més usades es reduí i, alhora que es mantingué la importància del mot *operaris*, les expressions amb *obrers* (*obrers* o *classe obrera*) substituïren les expressions amb *treballadors*. En l'àmbit més estrictament sindical, es mantingué l'ús del mot *treballadors*, i *classe obrera* esdevingué àmpliament majoritari.

La substitució de *treballadors* per *obrers* és probablement una castellanització de les definicions. On abans els documents traduïen l'ús parlat de *treballadors* per *trabajadores*, els anys cinquanta s'usa l'expressió més genuïnament castellana d'*obrers*.²³ Una segona característica és l'ampli ús de la nova expressió *classe obrera* en tots els textos i, especialment, als sindicals.

23. Malgrat que tant *obrer* com *treballador* són d'ús antic tant en català com en castellà, Coromines suggereix que *treballador* és més genuí en català i *obrer* més genuí en castellà. Aquesta interpretació sembla confirmar-se si observem l'ús d'una i altra paraula en textos catalans i castellans del XIX: en els romanços transcrits per TERMES, *Anarquismo...*, pàg. 468-491 [Apèndix A] i n. 2, pàg. 494-496, els textos escrits en català sempre usen *treballador* i els escrits en castellà, *obrer*.

Taula 2. *El vocabulari del sindicalisme general, 1840-70, en %*

	1840-45	1854-56 sindicats	1854-56 tots	1868-70
*** <i>poble</i>	14,00	0,00	0,42	0,00
*** <i>ciutadania, liberalisme</i>	5,00	1,39	0,21	0,00
*** <i>dignitat personal</i>	0,00	2,78	1,90	0,00
*** <i>pobres i necessitats</i>	1,00	1,39	1,05	2,07
*** <i>classe pobra, classe de necessitats</i>	1,00	0,00	0,21	0,00
*** <i>classes menesterosas</i>	2,00	0,00	0,21	0,00
*** <i>classe menesterosa</i>	0,00	0,00	0,21	0,00
*** <i>proletaris</i>	4,00	0,00	4,01	1,38
*** <i>classe proletària</i>	1,00	0,00	0,84	2,76
*** <i>pobresa (altres)</i>	0,00	1,39	1,27	0,69
*** <i>pobresa (altres, amb classes)</i>	0,00	0,00	0,00	0,69
*** <i>treballadors</i>	55,00	13,89	5,06	25,52
*** <i>classe treballadora</i>	1,00	0,00	0,21	0,69
*** <i>classes treballadores</i>	7,00	0,00	1,05	2,07
*** <i>obrers</i>	0,00	20,83	33,97	52,41
*** <i>classe obrera</i>	0,00	45,83	20,89	5,52
*** <i>classes obreres</i>	0,00	0,00	0,84	1,38
*** <i>operaris</i>	17,00	11,11	18,57	4,83
*** <i>treball qualificat</i>	4,00	0,00	1,90	0,00
*** <i>jornalers</i>	7,00	0,00	3,80	0,00
*** <i>classe jornalera</i>	3,00	0,00	2,95	0,00
*** <i>treball (altres)</i>	0,00	1,39	0,42	0,00
Total	100,00	100,00	100,00	100,00
	<i>n = 100</i>	<i>n = 72</i>	<i>n = 474</i>	<i>n = 145</i>

Aquest nou vocabulari s'usava en un moment en què no només s'ampliava el moviment sindical en comparació dels anys quaranta, sinó que n'augmentava l'heterogeneïtat. Efectivament, els anys quaranta s'havien associat un grup nombros d'oficis del tèxtil, junt amb un altre grup d'oficis més *tradicionals* en què la innovació tècnica era molt minsa. Els anys cinquanta, el moviment sindical continuava sent, sobretot, un moviment de treballadors qualificats (o que així se'n consideraven), del tèxtil i homes, com es veu a la taula 3.

Taula 3. *Composició dels obrers barcelonins i estimació de la composició del moviment sindical, 1854-1856*²⁴

	Tots els obrers barcelonins	Moviment sindical (a)	Moviment sindical (b)
% de peons i ajudants	41,8	25,1	13,5
% de dones	40,6	19,8	20,8
% de treballadors del tèxtil ²⁵	41,2	69,3	63,7

Però com que en aquests anys es van associar un gran nombre d'oficis del tèxtil,²⁶ oficis d'altres sectors, tant tradicionals com nous,²⁷ peons,²⁸ *jornalers* de les fàbriques de filats²⁹ i amplis grups de treballadors que usaven la nova maquinà-

24. Les dades sobre els obrers barcelonins procedeixen d'I. CERDÀ, «Monografía estadística de la clase obrera de Barcelona en 1856», dins *Teoría general de la urbanización*, Madrid, IEF, 1968. Per a la composició del moviment sindical suposo que tots els obrers dels oficis en els quals hi ha documentades associacions durant el bienni estaven afiliats –o que els percentatges d'afiliació eren semblants–. Amb els oficials hi sumo sempre els aprenents. En el cas *a* se suposa que peons i ajudants formaven part dels sindicats d'oficials i que els teixidors domiciliaris estaven sindicats; en el cas *b* (probablement més raonable) s'hi neguen aquests dos supòsits. No hi ha dades d'afiliació: I. Cerdà anotà que els teixidors mecànics estaven tots afiliats i que després de la repressió del 1856 la taxa d'afiliació es reduí aproximadament a la meitat: CERDÀ, «Monografía...». Pel que fa a peons i ajudants, les associacions dels anys quaranta no els acceptaven. Els anys seixanta i setanta, trobem que una societat de teixidors de vels ni tan sols acceptava els aprenents (reglament de la Sociedad de Tejedores de Velos de l'inici dels anys seixanta); els sabaters sembla que també només acceptaven oficials (reglament de la Sociedad de Oficiales Zapateros de Barcelona de 1872); maquinistes i fegoners i boters acceptaven els ajudants (reglaments de la Sociedad de Maquinistas y Fogoneros de Barcelona y sus Contornos de 1873 i de la Sociedad Fraternal y Cooperativa de Oficiales Toneleros de 1869). Les dades de les associacions existents provenen de BENET i MARTÍ, *Barcelona...*
25. Inclou els oficis del tèxtil, els jornalers de les fàbriques de filats i els peons i treballadors amb màquines que corresponen al tèxtil.
26. Estampadors, filadors, passamaners, galoners o passamaners de cintes de cotó, paraïres, grups diversos de teixidors i tintorers.
27. Adobers, espadenyers, cadiraires de boga, calafats, ciselladors de metall, cistellers, matalassers, constructors de carruatges, ebenistes, enquadernadors, espadenyers, ferrers, forners, fusters modelistes i fusters d'obres, impressors, llauners i llauners de coure, paletes, picapedrers, sabaters, sastres, serrallers.
28. Aprestadors, peons d'estampats, probablement serradors. Cerdà classificava tots els aprestadors com a peons. En canvi, el reglament d'una Sociedad de aprestadores y cilindrades de algodón, lana, seda, hilo y demás (Barcelona, 1872), distingia entre els «*cilindradores y aprestadores, los acabadores y peones aprestadores*». És molt probable que, també entre aquests grups, hi hagués una certa consciència d'oficials: segons Cerdà, «*una buena parte*» dels peons de les fàbriques d'estampats amb màquines de vapor «*habían pertenecido antes a la clase de estampadores o pintadores a la mano*».
29. Aquest grup és el més dubtós. Sembla que inclou els treballadors de les tasques preparatòries i els majordoms (segons un conflicte ressenyat per BENET i MARTÍ, *Barcelona...*, vol. I, pàg. 673 i seg.). Cerdà classificava en les tasques preparatòries tant oficials com ajudants, cosa que també feia el reglament de la Federación de preparadores, hiladores y tejedores mecánicos de la región española (Barcelona, 1873) que es referia als obrers i ajudants de les

ria,³⁰ grups significatius de peons, de dones i de treballadors de les noves màquines (abans gairebé absents del tot), es devien estar incorporant als sindicats. L'ús del terme *classe obrera* indica, al nivell del vocabulari, l'enorme esforç que s'estava fent per superar tant les realitats d'ofici com aquesta nova heterogeneïtat i aconseguir d'estendre una consciència més àmplia. En l'ús tradicional, també els anys cinquanta i en els mateixos sindicats, el mot *classe* indicava exclusivament l'ofici (la *classe dels filadors*, la *classe dels tintorers*, etc.). Probablement, aquella insistència indicava, alhora, les dificultats per aconseguir-ho. Menys castellanitzats que els seus ideòlegs, els sindicats continuaven usant amb força freqüència el mot *treballadors* (que, si atenem els romanços, devia continuar sent l'expressió més popular a nivell parlat).³¹

Cap a 1870

El Congrés Obrer de 1870 significà el posicionament del sindicalisme català davant de les noves ideologies que difonia la Internacional.³² Josep Termes ja va explicar fa temps que els seus resultats no es poden entendre simplement com el triomf del bakuninisme, sinó que els diversos dictàmens s'aprovaren arran d'una entesa de bakuninistes i sectors sindicalistes, els acords dels quals, però, no eren compartits (totalment o en part) per un bon nombre de delegats: dels 69 representants de societats o cooperatives de Catalunya, n'hi hagué 22 que no van votar a favor en almenys tres dels quatre dictàmens, i fins a 35 més no ho van fer en, pel cap baix, dos dels dictàmens. Això fa una 'oposició' d'entre el 30 i el 50% dels delegats catalans. En tot cas, és clara la influència de la ideologia i dels debats anteriors a 1870 en el Congrés. Podem destacar-ne els punts següents:

La importància del sindicalisme: malgrat el bon nombre d'abstencions al dictamen sobre la resistència, sembla que si més no una part del desacord provenia no pas de qüestionar-ne l'existència, sinó de qüestionar que la resistència fos "*el único medio radical y directo*" per emancipar els obrers.

Els desacords sobre les cooperatives, especialment les de producció: el sector oficial negava que fossin, per elles mateixes, un mitjà d'emancipació. Els anys quaranta ningú no devia pensar que sindicalisme i cooperativisme fossin contradictoris, però la desconfiança envers les cooperatives ja havia apuntat al Bienni. D'altra banda, sectors importants del moviment obrer van continuar practicant-lo.

seccions de "*jornal, hilados, tejidos*". En canvi, el que sembla que és el precedent més immediat de l'associació de "*jornalers*" del Bienni parlava de "*mayordomos, maquinistas de vapor, foguistas y peones de fábrica*" (*Ordenanzas formadas para el régimen de la asociación de la clase de...*, Barcelona, 1846). Els anys setanta, directors, majordoms i contramestres van formar una societat pròpia: *Reglamento para la sociedad de directores, mayordomos y contra-maestres de las secciones de maquinaria, preparación, hilados y torcidos*, Barcelona, 1873.

30. Perrotiners, teixidors de telers mecànics i de telers rodons, probablement filadors amb selfactines.

31. Nota 25.

32. Per a tota aquesta qüestió, la informació continguda a TERMES, *Anarquismo...*, pàg. 57-114 i 411-428.

El *sindicalisme solidari* que plantejava el congrés no era ben bé una innovació, sinó que els assaigs de sindicalisme general ja s'havien donat des dels anys quaranta. En canvi, la base del sindicalisme continuava sent l'ofici.

El programa *reformista* proposat per Roca i Galès (sindicats, cooperatives, comissions mixtes, legislació social) havia constituït el referent clar del sindicalisme durant el Bienni (excepte en la proposta de les caixes d'estalvi).

Pel que fa a la participació en la política, la pràctica dels anys quaranta (i, pel que sembla, també dels cinquanta) havia estat la de sentir-se solidaris (i participar en alguns casos, com les eleccions municipals a Barcelona) dels partits del *progrés*, evitant-hi, però, de comprometre els sindicats en actes d'oposició oberta al govern. Individualment, els sindicalistes que ho volien podien col·laborar amb els *partits* que volguessin. A mesura que avancem cap als anys seixanta, probablement els sindicats van anar-se allunyant del progressisme i van sorgir les opcions que trobem el 1870: l'antipoliticisme estricte, el suport al partit federal o el sindicalisme *apolític* que acceptava la presa de partit individual. L'antipoliticisme estricte, que era el que trencava amb les tradicions anteriors, sembla que era minoritari a Catalunya.